

YK:n lapsen oikeuksien komitea
40. istunto, Geneve, 12.–30. syyskuuta 2005

YLEISKOMMENTTI NRO 7 (2005)

Lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa

I JOHDANTO

1. Tämän yleiskommentin taustalla ovat kokemukset, joita komitea on saanut tarkastellessaan sopimusvaltioiden toimittamia raportteja. Monissa tapauksissa valtiot ovat antaneet hyvin vähän varhaislapsuutta koskevia tietoja, ja huomiot ovat koskeneet lähinnä lapsikuolleisuutta, syntymän rekisteröintiä ja terveydenhuoltoa. Komitea koki tarpeelliseksi keskustella lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen laajemmista vaikutuksista pikkulapsiin. Näin ollen komitea valitsi vuonna 2004 järjestetyn yleisen keskustelupäivänsä teemaksi lasten oikeuksien täytäntöönpanon varhaislapsuudessa. Keskustelupäivän tuloksena annettiin suosituksia (katso CRC/C/143, luku VII) ja päätettiin laatia yleiskommentti tästä tärkeästä aiheesta. Komitea pyrkii tällä yleiskommentillaan edistämään sen tunnustamista, että pikkulapset ovat kaikkien yleissopimuksen mukaisten oikeuksien haltijoita ja että varhaislapsuus on kriittinen ajanjakso näiden oikeuksien toteutumisen kannalta. Komitea määrittelee "varhaislapsuuden" alustavasti siten, että se kattaa kaikki pikkulapset: vastasyntyneet ja imeväisikäiset, esikouluikäiset ja kouluun siirtymässä olevat lapset (katso jäljempänä kohta 4).

II YLEISKOMMENTIN TAVOITTEET

2. Yleiskommentin tavoitteet ovat seuraavat:

- a) vahvistaa ymmärrystä kaikkien pikkulasten ihmisoikeuksista ja kiinnittää sopimusvaltioiden huomio niiden velvollisuuksiin pikkulapsia kohtaan;
- b) esitellä varhaislapsuuden erityispiirteitä, jotka vaikuttavat oikeuksien toteutumiseen;
- c) edistää sen tunnustamista, että pikkulapset ovat elämänsä alusta asti yhteiskunnallisia toimijoita, joilla on tiettyjä kiinnostuksen kohteita, valmiuksia ja haavoittuvuuksia ja jotka tarvitsevat suojelua, opastusta ja tukea oikeuksiensa käyttämiseen;
- d) kiinnittää huomiota varhaislapsuuden erilaisiin ominaisuuksiin, jotka on otettava huomioon yleissopimuksen täytäntöönpanossa, kuten pikkulasten erilaiset olosuhteet, kokemukset ja heidän kehittymistään muovaavat vaikutukset;
- e) tuoda esille kulttuurisissa odotuksissa ja lasten kohtelussa esiintyviä eroja, kuten paikalliset tavat ja käytännöt, joita on kunnioitettava, jolleivät ne ole ristiriidassa lapsen oikeuksien kanssa;
- f) korostaa pikkulasten alttiutta köyhyydelle, syrjinnälle, perheen hajoamiselle ja monille muille vastoinkäymisille, jotka loukkaavat heidän oikeuksiaan ja heikentävät heidän hyvinvointiaan;
- g) edesauttaa kaikkien pikkulasten oikeuksien toteutumista laatimalla ja edistämällä kattavia, erityisesti varhaislapsuuden aikaisiin oikeuksiin keskittyviä politiikkoja, lakeja, ohjelmia, käytäntöjä, ammatillista koulutusta ja tutkimusta.

III IHMISOIKEUDET JA PIKKULAPSET

3. **Pikkulapset oikeuksien haltijoina.** Lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan "jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin" (1 artikla). Näin ollen pikkulapset ovat kaikkien yleissopimuksessa vahvistettujen oikeuksien haltijoina.

joita. He ovat oikeutettuja erityisiin suojelutoimenpiteisiin ja asteittaiseen oikeuksiensa käyttöön kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti. Komitea on huolissaan siitä, etteivät sopimusvaltiot ole kiinnittäneet yleissopimuksen mukaisten velvollisuuksiensa täytäntöönpanossa riittävästi huomiota pikkulapsiin oikeuksien haltijoina eivätkä lakeihin, politiikkoihin ja ohjelmiin, joita heidän oikeuksiensa toteutuminen edellyttää tässä erityisessä vaiheessa lapsuutta. Komitea vahvistaa, että yleissopimusta lasten oikeuksista on sovellettava kokonaisvaltaisesti varhaislapsuuteen ja samalla on otettava huomioon kaikkien ihmisoikeuksien yleismaailmallinen, jakamaton ja toisistaan riippuvainen luonne.

4. Varhaislapsuuden määritelmä. Varhaislapsuuden määritelmät vaihtelevat maittain ja alueittain paikallisten perinteiden ja sen mukaan, miten perusasteen koulutus on järjestetty. Joissakin maissa lapset siirtyvät esikoulusta kouluun jo 4-vuotiaina. Toisissa tämä tapahtuu 7 ikävuoden tienoilla. Komitea haluaa sisällyttää kaikki pikkulapset varhaislapsuuden aikaisia oikeuksia koskevaan tarkasteluunsa: vastasyntyneet ja imeväisikäiset, esikouluikäiset ja kouluun siirtymässä olevat lapset. Komitea ehdottaakin alustavaksi varhaislapsuuden määritelmäksi ajanjaksoa, jolloin lapset ovat alle 8-vuotiaita. Sopimusvaltioiden tulisi arvioida pikkulapsiin kohdistuvia velvollisuuksiaan tämän määritelmän pohjalta

5. Varhaislapsuudelle myönteinen toimintaohjelma. Komitea kannustaa sopimusvaltioita laatimaan varhaislapsuuden aikaisia oikeuksia koskevan myönteisen toimintaohjelman. Tämä edellyttää sellaisten perinteisten ajatusmallien hylkäämistä, joissa varhaislapsuutta on pidetty lähinnä ajanjaksona, jolloin kehittymätön ihmisolento sosiaalistuu kohti täysi-ikäisyyttä. Komitea edellyttää kaikkien lasten, myös nuorimpien lasten, kunnioittamista omina yksilöinä. Pikkulapset tulisi myös tunnustaa perheiden, yhteisöjen ja yhteiskuntien aktiiviseksi jäseniksi, joilla on omia huolenaiheita, kiinnostuksen kohteita ja näkemyksiä. Jotta pikkulapset voivat käyttää oikeuksiaan, he tarvitsevat erityistä fyysistä ja emotionaalista hoivaa, heidän tarpeensa huomioon ottavaa ohjausta sekä aikaa ja tilaa sosiaaliseen leikkiin, tutkimiseen ja oppimiseen. Nämä vaatimukset voidaan ottaa parhaiten huomioon varhaislapsuuteen liittyvien lakien, politiikkojen ja ohjelmien yhdistelmällä, joka sisältää täytäntöönpanoa ja riippumatonta valvontaa koskevan suunnitelman. Valvonta toteutetaan esimerkiksi nimittämällä lasten oikeuksiin keskittyvä asiamies ja arvioimalla lakien ja politiikkojen vaikutuksia lapsiin (katso yleiskommentti nro 2 (2002) riippumattomien ihmisoikeusinstituutioiden roolista, kohta 19).

6. Varhaislapsuuden piirteet. Varhaislapsuus on kriittinen ajanjakso lasten oikeuksien toteutumisen kannalta. Tänä ajanjaksona:

- a) Pikkulapset kokevat kaikkein nopeimman kasvu- ja muutosjakson koko elämänsä aikana, sillä heidän kehonsa ja hermojärjestelmänsä kypsyvät, liikkuvuutensa lisääntyy, viestintätaitonsa ja älylliset valmiutensa kehittyvät ja heidän kiinnostuksen kohteissaan ja kyvyissään tapahtuu nopeita muutoksia;
- b) Pikkulapset muodostavat vahvat tunnesiteet vanhempiinsa tai muihin huoltajiinsa, joilta he hakevat ja tarvitsevat hoivaa, huolenpitoa, ohjausta ja suojelua heidän yksilöllisyyttään ja kehittyviä valmiuksiaan kunnioittavilla tavoilla;
- c) Pikkulapset luovat tärkeitä suhteita sekä samanikäisten että itseään nuorempien ja vanhempien lasten kanssa. Näissä suhteissa he oppivat neuvottelemaan yhteisistä toimista ja koordinoimaan niitä, ratkaisemaan konflikteja, pitämään lupauksensa ja ottamaan vastuuta muista;

- d) Pikkulapset pyrkivät aktiivisesti ymmärtämään elinympäristönsä fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia ja oppivat asteittain omista toimistaan ja vuorovaikutuksestaan toisten lasten ja aikuisten kanssa;
- e) Pikkulasten varhaisimmat vuodet luovat perustan heidän ruumiilliselle ja henkiselleterveydelleen, emotionaalillemeturvallisuudelleen, sivistykselliselle ja henkilökohtaiselle identiteetilleen ja kehittyville taidoilleen;
- f) Pikkulasten kasvu- ja kehityskokemukset vaihtelevat heidän yksilöllisen luonteensa sekä sukupuolensa, elinolosuhteidensa, perhemallin, hoitojärjestelyjen ja koulutusjärjestelmien mukaan;
- g) Kulttuuriset käsitykset pikkulasten tarpeista ja asianmukaisesta kohtelusta sekä heidän aktiivisesta asemastaan perheessä ja yhteisössä vaikuttavat voimakkaasti pikkulasten kokemuksiin kasvusta ja kehityksestä.

7. Lähtökohtana lasten oikeuksien toteutumiselle tässä elintärkeässä elämänvaiheessa on ottaa huomioon jokaisen pikkulapsen erityiset kiinnostuksen kohteet, kokemukset ja hänen kohtaamansa haasteet.

8. **Varhaislapsuutta koskeva tutkimus.** Komitea huomauttaa, että on olemassa yhä useampia teorioita ja tutkimuksia, jotka vahvistavat, että pikkulapset on parasta ymmärtää yhteiskunnallisiksi toimijoiksi, joiden henkiinjäämisen, hyvinvoinnin ja kehityksen perustana ovat läheiset suhteet. Kyse on yleensä suhteista pieneen joukkoon keskeisiä ihmisiä, eli useimmiten vanhempiin, suurperheen jäseniin ja ikätovereihin sekä hoitajiin ja muihin varhaislapsuuden ammattilaisiin. Toisaalta varhaislapsuuden sosiaalisia ja sivistyksellisiä ulottuvuuksia tarkastelevassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota erilaisiin tapoihin käsittää varhainen kehitys ja suhtautua siihen, mukaan lukien pikkulapsen erilaiset odotukset ja hänen hoito- ja koulutusjärjestelynsä. Nyky-yhteiskunnissa yhä useammat pikkulapset kasvavat monikulttuurisissa yhteisöissä ja yhteyksissä, joita leimaavat nopeat yhteiskunnalliset muutokset ja joissa myös pikkulapsiin kohdistuvat käsitykset ja odotukset ovat muuttumassa muun muassa siten, että heidän oikeutensa tunnustetaan entistä paremmin. Sopimusvaltioita kannustetaan hyödyntämään varhaislapsuutta koskevia käsityksiä ja tietoja paikallisiin olosuhteisiin ja muuttuviin käytäntöihin soveltuvilla tavoilla ja kunnioittamaan perinteisiä arvoja edellyttäen, että ne eivät ole syrjiviä (yleissopimuksen 2 artikla), haitallisia lapsen terveydelle ja hyvinvoinnille (24 artiklan 3 kohta) tai lasten edun vastaisia (3 artikla). Tutkimuksissa on lisäksi korostettu pikkulapsille aliravitsemuksesta, sairauksista, köyhyydestä, laiminlyönnistä, sosiaalisesta syrjäytymisestä ja muista vastoinkäymisistä aiheutuvia erityisiä riskejä. Niissä on osoitettu, että varhaislapsuuden aikana toteutetuilla asianmukaisilla ehkäisevillä ja puuttuvilla toimilla voidaan vaikuttaa positiivisesti pikkulasten senhetkiseen hyvinvointiin ja tulevaisuuden näkymiin. Lapsen oikeuksien tehokas täytäntöönpano varhaislapsuudessa on siis tehokas keino ehkäistä keskilapsuuden ja nuoruuden aikana ilmeneviä henkilökohtaisia, sosiaalisia ja koulutukseen liittyviä vaikeuksia (katso yleiskommentti nro 4 (2003) nuorten terveydestä ja kehityksestä).

III YLEISPERIAATTEET JA VARHAISLAPSUUTTA KOSKEVAT OIKEUDET

9. Komitea on määritellyt yleissopimuksen 2, 3, 6 ja 12 artiklat yleisperiaatteiksi (katso yleiskommentti nro 5 (2003) lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimenpiteistä). Jokaisella periaatteella on varhaislapsuuden aikaisiin oikeuksiin kohdistuvia vaikutuksia.

10. **Oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen.** Yleissopimuksen 6 artiklassa viitataan lapsen synnynnäiseen oikeuteen elämään ja sopimusvaltioiden velvollisuuteen taata lapselle elämän, henkiinjää-

misen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti. Sopimusvaltioita kehoitetaan ryhtymään kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin parantaakseen äitien ja vauvojen perinataalihoitoa, vähentääkseen imeväis- ja lapsikuolleisuutta sekä luodakseen olosuhteet, jotka edistävät kaikkien pikkulasten hyvinvointia tässä kriittisessä elämänvaiheessa. Aliravitsemus ja ehkäistävissä olevat sairaudet ovat edelleen suurimpia esteitä oikeuksien toteutumiselle varhaislapsuudessa. Henkiinjääminen ja ruumiillisen terveys ovat ensisijaisia, mutta sopimusvaltioita muistutetaan myös siitä, että 6 artikla kattaa kaikki kehityksen näkökohdat ja että pikkulapsen terveys ja psykososiaalinen hyvinvointi ovat monilta osin riippuvaisia toisistaan. Epäedulliset elinolosuhteet, laiminlyönti, piittaamaton tai väkivaltainen kohtelu ja rajalliset mahdollisuudet toteuttaa omia voimavaroja voivat vaarantaa ne molemmat. Erityisen hankalissa olosuhteissa kasvavat pikkulapset tarvitsevat erityishuomiota (katso jäljempänä luku VI). Komitea muistuttaa sopimusvaltioita (ja muita asianosaisia) siitä, että oikeus henkiinjäämiseen ja kehittymiseen voidaan toteuttaa ainoastaan kokonaisvaltaisella tavalla panemalla täytäntöön kaikki muutkin yleissopimuksen määräykset, joita ovat muun muassa oikeus terveyteen, riittävään ravintoon, sosiaaliturvaan, riittävään elintasoon, terveelliseen ja turvalliseen ympäristöön, opetukseen ja leikkiin (24, 27, 28, 29 ja 31 artiklat), sekä ottamalla huomioon vanhempien vastuut ja tarjoamalla apua ja laadukkaita palveluja (5 ja 18 artiklat). Lasten tulisi jo nuoresta iästä alkaen olla mukana toimissa, joilla edistetään terveellistä ravitsemusta ja sairauksia ehkäiseviä elintapoja.

11. Oikeus syrjimättömyyteen. Yleissopimuksen 2 artikla takaa oikeudet kaikille lapsille ilman minkäänlaisia syrjintää. Komitea kehottaa sopimusvaltioita tunnistamaan, mitä tämä periaate merkitsee oikeuksien toteutumisen kannalta varhaislapsuudessa:

a) 2 artikla tarkoittaa, ettei pikkulapsia saa yleisesti ottaen syrjiä millään perusteella, jos esimerkiksi lait eivät tarjoa yhtäläistä suojelua väkivallalta kaikille lapsille, myös pikkulapsille. Etenkin pikkulapset ovat vaarassa tulla syrjityiksi, koska he ovat suhteellisen voimattomia ja heidän oikeuksiensa toteutuminen riippuu muista ihmisistä;

b) 2 artikla tarkoittaa myös sitä, ettei tiettyjä pikkulapsiryhmiä saa syrjiä. Syrjintä voi ilmetä esimerkiksi riittämättömänä ravitsemuksena, hoitona ja huomiona, rajallisina leikkimis-, oppimis- ja koulutusmahdollisuuksina tai tunteiden ja näkemysten vapaan ilmaisemisen estämisenä. Lisäksi se voi ilmetä ankarana kohteluna ja kohtuuttomina odotuksina, jotka voivat olla riittäviä tai loukkaavia. Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat:

(i) Tyttölasten syrjintä on vakava oikeuksien loukkaus, joka vaikuttaa heidän henkiinjäämiseensä ja kaikkiin varhaislapsuuden osa-alueisiin ja rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan myötävaikuttaa positiivisesti yhteiskuntaan. He voivat joutua valikoivien aborttien, sukupuolielinten silpomisen, laiminlyönnin ja lapsenmurhan uhreiksi ja saada imeväisikäisinä riittämättömästi ravintoa. Heidän saatetaan olettaa ottavan kohtuuttomasti vastuuta perheestä ja heiltä saatetaan riistää mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen ja perusasteen koulutukseen;

(ii) Vammaisiin lapsiin kohdistuva syrjintä heikentää heidän henkiinjäämis- mahdollisuuksiaan ja elämänlaatuaan. Nämä lapset ovat oikeutettuja samaan hoitoon, ravitsemukseen, huolenpitoon ja tukeen kuin muutkin lapset. He saattavat myös tarvita erityistä lisäapua, jotta heidän sopeutumisansa yhteiskuntaan ja oikeuksiensa toteutuminen voidaan varmistaa;

(iii) HIV-tartunnan saaneiden tai AIDSiin sairastuneiden lapsien syrjintä riittää heiltä heidän kipeästi tarvitsemansa avun ja tuen. Syrjintä voi sisältyä julkisiin politiikkoihin ja ilmetä palvelujen tarjoamisessa ja niihin pääsystä sekä joka-päiväisissä käytännöissä, jotka loukkaavat näiden lasten oikeuksia (katso myös kohta 27);

(iv) Etniseen alkuperään, luokkaan/kastiin, henkilökohtaiseen tilanteeseen ja elämäntyyliin tai poliittisiin ja uskonnollisiin vakaumuksiin liittyviä syrjintä (joka kohdistuu joko lapsein tai heidän vanhempiinsa) estää lapsia osallistumasta täysipainoisesti yhteiskuntaan. Se vaikuttaa vanhempien kykyyn täyttää velvollisuutensa lapsiaan kohtaan. Lisäksi syrjintä vaikuttaa lasten mahdollisuuksiin ja itsetuntoon ja lisää kaunaa ja konflikteja lasten ja aikuisten keskuudessa;

(v) Erityisessä vaarassa ovat pikkulapset, jotka kärsivät moniperusteisesta syrjinnästä (joka liittyy esimerkiksi etniseen alkuperään, sosiaaliseen ja sivistykselliseen asemaan, sukupuoleen ja/tai vammaisuuteen).

12. Pikkulapset voivat myös kärsiä vanhempiinsa kohdistuvan syrjinnän seurauksista. Esimerkkejä ovat muun muassa avioliiton ulkopuolella tai muissa perinteisistä arvoista poikkeavissa olosuhteissa syntyneet lapset ja lapset, joiden vanhemmat ovat pakolaisia tai turvapaikanhakijoita. Sopimusvaltioilla on velvollisuus valvoa ja torjua kaikenlaista ja missä tahansa tapahtuvaa syrjintää riippumatta siitä, esiintyykö sitä perheessä, yhteisössä, koulussa tai muussa laitoksessa. Pikkulasten mahdollinen syrjintä laadukkaisiin palveluihin pääsystä on erityinen huolenaihe etenkin silloin, kun terveys-, koulutus-, hyvinvointi- ja muut palvelut eivät ole yleisesti saatavilla ja niiden tarjoamisesta huolehtii valtio yhdessä yksityisten toimijoiden ja hyväntekeväisyysjärjestöjen kanssa. Komitea kannustaa sopimusvaltioita ensiksi valvomaan pikkulasten henkiinjäämistä ja kehitystä tukevien laadukkaiden palvelujen saatavuutta ja niihin pääsyä muun muassa keräämällä systemaattisia tietoja, jotka on eritelty lasten ja perheiden taustaan ja olosuhteisiin liittyvien tärkeimpien muuttujien mukaan. Toiseksi saatetaan tarvita toimia, joilla kaikille lapsille taataan yhtäläiset mahdollisuudet hyötyä saatavilla olevista palveluista. Sopimusvaltioiden tulisi myös lisätä tietoisuutta pikkulapsiin kohdistuvasta syrjinnästä yleisellä tasolla ja erityisesti haavoittuviin ryhmiin kohdistuvasta syrjinnästä.

13. **Lapsen etu.** Yleissopimuksen 3 artiklassa esitetyn periaatteen mukaan lapsen etu on ensisijaisesti otettava huomioon kaikissa lapsia koskevissa toimissa. Suhteellisen kehittymättömyytensä vuoksi pikkulapset ovat riippuvaisia siitä, että asianomaiset viranomaiset arvioivat ja edistävät heidän oikeuksiaan ja etuaan heidän hyvinvointiinsa vaikuttavissa päätöksissä ja toimissa ja ottavat samalla huomioon heidän näkemyksensä ja kehittyvät valmiutensa. Lapsen edun periaate esiintyy monessa kohtaa yleissopimusta (esimerkiksi 9, 18, 20 ja 21 artiklat, jotka ovat olennaisimpia varhaislapsuuden kannalta). Lapsen edun periaate pätee kaikkiin lasta koskeviin toimiin ja edellyttää aktiivisia toimenpiteitä heidän oikeuksiensa suojelemiseksi ja heidän henkiinjäämisensä, kasvunsa ja hyvinvointinsa edistämiseksi sekä toimenpiteitä, joilla tuetaan ja autetaan vanhempia ja muita henkilöitä, jotka ovat päivittäin vastuussa lasten oikeuksien toteutumisesta:

a) *Yksittäisten lasten etu.* Kaikessa lapsen hoitoon, terveyteen, koulutukseen jne. liittyvässä päätöksenteossa on otettava huomioon lapsen edun periaate, mukaan lukien vanhempien, ammattilaisten ja muiden lapsista vastuussa olevien päätökset. Sopimusvaltioita kehoitetaan tarjoamaan pikkulapsille mahdollisuus siihen, että joku heidän etunsa mukaisesti toimiva

henkilö edustaa heitä riippumattomasti kaikissa oikeudenkäyntimenettelyissä. Lapsille tulisi myös tarjota tilaisuus tulla kuulluiksi kaikissa tapauksissa, joissa he pystyvät ilmaisemaan näkemyksensä tai mielipiteensä;

b) *Pikkulapsiryhmän tai -joukon etu.* Kaikessa lapsia koskevassa lakien ja politiikkojen laadinnassa, hallinnollisessa ja juridisessa päätöksenteossa ja palvelujen tarjonnassa on otettava huomioon lapsen edun periaate. Näihin kuuluvat suoraan lapsiin vaikuttavat toimet (jotka liittyvät esimerkiksi terveyspalveluihin, hoitojärjestelmiin tai kouluihin) ja pikkulapsiin epäsuorasti vaikuttavat toimet (jotka liittyvät esimerkiksi ympäristöön, asumiseen tai liikenteeseen).

14. Pikkulasten näkemysten ja tunteiden kunnioittaminen. Yleissopimuksen 12 artiklassa todetaan, että lapsella on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ja että lapsen näkemykset on otettava huomioon. Tämä oikeus vahvistaa pikkulapsen asemaa osallistua aktiivisesti oikeuksiensa edistämiseen, suojeluun ja valvomiseen. Yleensä pikkulapsen toimijuutta perheen, yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä ei oteta huomioon tai sitä pidetään merkityksettömänä pikkulapsen iän ja kehittymättömyyden perusteella. Monien maiden ja alueiden perinteisissä näkemyksissä on painotettu pikkulasten kouluttamista ja sosiaalistumistarvetta. Pikkulapsia on pidetty kehittymättöminä olentoina, joilla ei ole edes ymmärtämiseen, viestimiseen ja päätöstentekoon tarvittavia perustaitoja. He ovat olleet perhepiirissä avuttomia ja yhteiskunnassa usein äänettämiä ja näkymättömiä. Komitea haluaa korostaa, että 12 artikla pätee sekä nuorempiin että vanhempiin lapsiin. Myös kaikkein nuorimmilla lapsilla on oikeuksien haltijoina oikeus ilmaista näkemyksensä, jotka tulisi "ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti" (12 artiklan 1 kohta). Pikkulapset ovat erittäin herkkiä ympäristölleen ja saavat hyvin nopeasti käsityksen elämäänsä kuuluvista henkilöistä, paikoista ja rutiineista. Samalla he ovat tietoisia omasta yksilöllisestä identiteetistään. He tekevät valintoja ja ilmaisevat tuntemuksiaan, ajatuksiaan ja toivomuksiaan monin eri tavoin paljon ennen kuin he pystyvät kertomaan näistä puhutun tai kirjoitetun kielen käytäntöjen mukaisesti. Tältä osin:

a) Komitea kannustaa sopimusvaltioita ryhtymään kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin sen takaamiseksi, että lapsi käsitetään varhaisimmista vaiheista asti oikeuksien haltijaksi, jolla on vapaus ilmaista näkemyksensä ja oikeus tulla kuulluksi häneen vaikuttavissa asioissa hänen valmiuksiensa ja etunsa kannalta tarkoituksenmukaisilla tavoilla sekä siten, että lapsen oikeus suojeluun haitallisilta kokemuksilta toteutuu;

b) Oikeus ilmaista näkemyksiä ja tunteita tulisi juurruttaa lapsen jokapäiväiseen elämään kotona (johon tarvittaessa kuuluu myös suurperhe) ja yhteisössä, kaikkiin varhaislapsuuden terveys-, hoito- ja kasvatustarpeisiin, oikeudenkäyntimenettelyihin sekä politiikkojen ja palvelujen kehittämiseen muun muassa tutkimusta ja kuulemismenettelyjä hyödyntäen;

c) Sopimusvaltioiden tulisi ryhtyä kaikkiin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin edistääkseen vanhempien, ammattilaisten ja asianomaisten viranomaisten aktiivista osallistumista mahdollisuuksien luomiseen pikkulapsille siihen, että he voivat asteittain käyttää oikeuksiaan jokapäiväisissä toimissaan kaikissa asiaankuuluvissa ympäristöissä. Tähän kuuluu esimerkiksi koulutuksen tarjoaminen tarvittavista taidoista. Osallistumisoikeuden toteutuminen vaatii aikuisilta lapsikeskeistä asennetta, pikkulasten kuuntelemista ja heidän arvonsa ja yksilöllisten näkemystensä kunnioittamista. Tämä edellyttää aikuisilta myös kärsivällisyyttä ja luovutusta mukauttaa odotuksiaan pikkulasten kiinnostuksen kohteita, ymmärrystasoa ja heidän suosimiaan viestintätapoja vastaaviksi.

IV VANHEMPIEN VASTUUT JA TUKI SOPIMUSVALTIOILTA

15. **Vanhempien ja muiden ensisijaisten huoltajien keskeinen asema.** Normaalisti pikkulapsen vanhemmillä on keskeinen asema lapsen oikeuksien toteutumisessa yhdessä muiden perheenjäsenten, suurperheen tai yhteisön jäsenten kanssa, joihin tarvittaessa kuuluvat myös lailliset huoltajat. Tämä tunnustetaan täysimääräisesti yleissopimuksessa (erityisesti 5 artikla) samoin kuin sopimusvaltioiden velvollisuus tarjota apua, kuten laadukkaita lastenhoitopalveluja (erityisesti 18 artikla). Yleissopimuksen johdannon mukaan perhe on "yhteiskunnan perusr ryhmä ja sen kaikkien jäsenten ja erityisesti lasten hyvinvoinnin ja kasvun luonnollinen ympäristö". Komitea tunnustaa, että "perhe" viittaa tässä moniin erilaisiin järjestelyihin, joilla voidaan turvata pikkulasten hoito, huolenpito ja kehittyminen, ja ilmaus kattaa ydinperheen, suurperheen sekä muut perinteiset ja nyky-yhteiskunnan järjestelyt edellyttäen, että nämä ovat lasten oikeuksien ja edun mukaisia.

16. **Vanhemmat/ensisijaiset huoltajat ja lasten etu.** Vanhempien ja muiden ensisijaisten huoltajien vastuu liittyy vaatimukseen siitä, että heidän on toimittava lapsen edun mukaisesti. Yleissopimuksen 5 artiklassa todetaan, että vanhempien tehtävänä on antaa asianmukaista ohjausta ja neuvoa "tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi". Tämä koskee yhtäläisesti niin nuorempia kuin vanhempiakin lapsia. Vastasyntyneet vauvat ja imeväisikäiset ovat täysin riippuvaisia muista ihmisistä, mutta he eivät ole passiivisia hoivan, ohjauksen ja neuvojen vastaanottajia. He ovat aktiivisia sosiaalisia toimijoita, jotka hakevat vanhemmiltaan ja muilta huoltajilta suojelua, huolenpitoa ja ymmärrystä, joita heidän henkiinjäämisensä, kasvunsa ja hyvinvointinsa edellyttävät. Vastasyntyneet vauvat pystyvät tunnistamaan vanhempansa (tai muut huoltajansa) hyvin pian syntymän jälkeen ja harjoittavat aktiivisesti sanatonta viestintää. Normaalissa olosuhteissa pikkulasten ja heidän vanhempiensa tai ensisijaisten huoltajiensa välille syntyy vahva keskinäinen kiintymys. Nämä suhteet tarjoavat lapsille fyysistä ja emotionaalista turvaa sekä kattavaa hoitoa ja huomiota. Lapset rakentavat omaa identiteettiään näiden suhteiden kautta ja hankkivat kulttuurisesti arvokkaita taitoja, tietoja ja käyttäytymismalleja. Näin ollen vanhemmat (ja muut huoltajat) ovat normaalisti tärkein kanava, jonka kautta pikkulapset voivat toteuttaa oikeuksiaan.

17. **Kehittyvät valmiudet perustavana periaatteena.** Yleissopimuksen 5 artiklan sisältämä "kehittyvien valmiuksien" käsite viittaa kehitymis- ja oppimisprosesseihin, joiden kautta lapset hankkivat asteittain tietoja, valmiuksia ja ymmärrystä, mukaan lukien ymmärryksen omista oikeuksistaan ja siitä, miten ne voidaan toteuttaa parhaiten. Pikkulasten kehittyvien valmiuksien kunnioittaminen on ratkaisevan tärkeää heidän oikeuksiensa toteutumiselle ja erityisen tärkeää varhaislapsuudessa, sillä lasten ruumiillisissa, tiedollisissa, sosiaalisissa ja emotionaalisisissa valmiuksissa tapahtuu nopeita muutoksia aina varhaisimmasta lapsuudesta koulun aloittamiskään. Yleissopimuksen 5 artiklaan sisältyy periaate, jonka mukaan vanhemmilla (ja muilla) on velvollisuus jatkuvasti mukauttaa tapojaan, joilla he tukevat ja ohjaavat lastaan. Näin otetaan huomioon lapset kiinnostuksen kohteet ja toiveet sekä lapsen valmiudet itsenäiseen päätöksentekoon ja oman etunsa ymmärtämiseen. Vaikka pikkulapsi tarvitsee yleensä enemmän ohjausta kuin vanhempi lapsi, on tärkeää ottaa huomioon yksilölliset erot samanikäisten lasten valmiuksissa ja heidän tavoissaan reagoida eri tilanteisiin. Kehittyvät valmiudet tulisi ymmärtää myönteisenä ja mahdollisuuksia avaavana prosessina eikä tekosyynä autoritaarisille käytännöille, joilla rajoitetaan lapsen autonomiaa ja itseilmaisua ja joita on perinteisesti perusteltu lasten suhteellisella kehittymättömyydellä ja sosiaalistumistarpeella. Vanhempia (ja muita) tulisi kannustaa tarjoamaan "ohjausta ja neuvoja" lapsikeskeisesti vuoropuhelun ja esimerkkien avulla ja tavalla, joka vahvistaa pikkulasten kykyä käyttää oikeuksiaan, kuten osallistumisoikeuttaan (12 artikla) ja ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauttaan (14 artikla).¹

18. **Vanhempien aseman kunnioittaminen.** Yleissopimuksen 18 artiklassa vahvistetaan, että vanhemmilla tai laillisilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisesta, jolloin lapsen

edun on määrättävä heidän toimintansa (18 artiklan 1 kohta ja 27 artiklan 2 kohta). Sopimusvaltioiden tulisi kunnioittaa vanhempien, äitien ja isien ensisijaista asemaa. Tähän kuuluu velvollisuus olla erottamatta lapsia vanhemmistaan, jollei se ole lapsen etu (9 artikla). Pikkulapset ovat erityisen alttiita erottamisen kielteisille vaikutuksille, koska he ovat fyysisesti riippuvaisia vanhemmistaan tai ensisijaisista huoltajistaan ja heillä on näihin tunneside. Lisäksi heidän kykynsä käsittää erotilanteita on heikempi. Pikkulapsiin todennäköisimmin kielteisesti vaikuttavia tilanteita ovat laiminlyönti ja asianmukaisen kasvatuksen puute, kasvatus tilanteissa, joita leimaavat vakavat materiaaliset tai henkiset paineet tai heikentynyt henkinen terveys, kasvatus eristyksissä, epäjohdonmukainen kasvatus, johon liittyy ristiriitoja vanhempien välillä tai väkivaltaista käyttäytymistä lapsia kohtaan, sekä tilanteet, joissa lasten suhteet katkeavat (mukaan lukien pakkoerot) tai joissa lapset saavat huonolaatuista laitoshoidoa. Komitea kehottaa sopimusvaltioita ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että vanhemmat voivat kantaa ensisijaisen vastuun lapsistaan, tukemaan vanhempia vastuidensa täyttämässä muun muassa vähentämällä lasten hoitoon vaikuttavia puutteita, keskeytyksiä ja häiriöitä ja ryhtymään toimenpiteisiin, jos pikkulasten hyvinvointi saattaa olla vaarassa. Sopimusvaltioiden yleisenä tavoitteena tulisi olla hylättyjen tai orvoiksi jääneiden sekä laitoshoidon tai muuta pitkäaikaishoitoa tarvitsevien pikkulasten määrän vähentäminen, ellei tällaisen hoidon katso- ta olevan lapsen edun mukaista (katso jäljempänä luku VI).

19. Sosiaaliset suuntaukset ja perheen asema. Yleissopimuksessa korostetaan, että "vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä", jolloin isät ja äidit tunnustetaan yhtäläisiksi huoltajiksi (18 artiklan 1 kohta). Komitea huomauttaa, että käytännössä monilla alueilla on erilaisia perhemalleja ja nämä mallit ovat muuttumassa samoin kuin vanhempien saatavilla olevat epämuodolliset tukiverkostot. Yleisenä suuntauksena on yhä suuremmat perhekokojen, vanhempien roolien ja lasten kasvatustilanteiden vaihte- lut. Nämä suuntaukset ovat erityisen merkittäviä pikkulapsille, joiden ruumiillista ja henkistä sekä persoon- allisuuden kehitystä tukee parhaiten pieni pysyvien hoivasuhteiden määrä. Tyypillisesti kyse on suhteista joihinkin seuraavista: äiti, isä, sisarukset, isovanhemmat, muut suurperheen jäsenet ja lastenhoitoon ja koulutukseen erikoistuneet ammattilaiset. Komitea tunnustaa, että jokainen näistä suhteista voi selvästi myötävaikuttaa yleissopimuksen mukaisten lasten oikeuksien toteutumiseen ja että erilaiset perhemallit voivat edistää lasten hyvinvointia. Joissakin maissa ja joillakin alueilla perheeseen, avioliittoon ja kasvatuk- seen kohdistuvat muuttuvat sosiaaliset asenteet vaikuttavat pikkulasten varhaislapsuuden kokemuksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi perheiden hajoamiset ja uusioperheiden muodostumiset. Myös taloudelliset pai- neet vaikuttavat pikkulapsiin, jos esimerkiksi vanhempien on työskenneltävä kaukana perheen tai yhteisön luota. Joissakin maissa ja joillakin alueilla toisen tai molempien vanhempien tai muun sukulaisen sairastu- minen HIV:iin tai kuoleminen AIDS:iin ovat nykyään tyypillisiä kokemuksia varhaislapsuudessa. Nämä ja mo- net muut seikat vaikuttavat vanhempien kykyyn täyttää lapsiin kohdistuvat vastuunsa. Yleisesti voidaan todeta, että nopeiden yhteiskunnallisten muutosten leimaamassa ajassa perinteiset käytännöt eivät vält- tämättä enää ole elinkelpoisia tai merkityksellisiä vanhempien olosuhteiden ja elämäntyylien kannalta, mutta vielä ei kuitenkaan ole kulunut riittävästi aikaa, jotta uudet käytännöt olisi omaksuttu ja uudenlaista vanhemmuutta osattaisiin ymmärtää ja arvostaa.

20. Apu vanhemmille. Sopimusvaltioiden edellytetään antavan vanhemmille, laillisille huoltajille ja suur- perheen jäsenille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtävänsä (18 artiklan 2 ja 3 kohta), auttavan vanhempia turvaamaan lapsen kehityksen kannalta välttämättömät elinolosuhteet (27 artiklan 2 kohta) ja varmistavan, että lapset saavat välttämättömät suojelua ja huolenpitoa (3 artiklan 2 koh- ta). Komitea on huolissaan siitä, että vanhemmilta ja muilta pikkulapsista vastuussa olevilta vaadittaviin voimavaroihin, taitoihin ja henkilökohtaiseen sitoutumiseen ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota etenkin sel- laisissa yhteiskunnissa, joissa varhainen avioliitto ja vanhemmuus ovat edelleen hyväksytyjä ja joissa on

paljon nuoria yksinhuoltajia. Varhaislapsuus on ajanjakso, jolloin vanhemmilla on suurin (ja intensiivisin) vastuu kaikista yleissopimuksen mukaisista lapsen hyvinvointiin liittyvistä näkökohdista, eli lasten henkiinjäämisestä, terveydestä, fyysisestä ja emotionaalista turvallisuudesta, elintasosta ja huolenpidon tasosta, leikki- ja oppimismahdollisuuksista ja ilmaisunvapaudesta. Tämän vuoksi lasten oikeuksien toteutuminen riippuu suuresti määrin niiden henkilöiden hyvinvoinnista ja käytettävissä olevista voimavaroista, jotka ovat vastuussa lasten huolenpidosta. Näiden asioiden keskinäisriippuvuuden tunnustaminen on hyvä lähtökohta sekä vanhemmille että laillisille ja muille huoltajille tarkoitettun avun ja palvelujen suunnittelussa. Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat:

- a) Yhtenäinen lähestymistapa, johon sisältyisi toimia, joilla vaikutetaan epäsuorasti vanhempien kykyyn edistää lasten etua (esimerkiksi verotus ja etuudet, riittävä asunto, työajat), ja toimia, joilla on välittömämpiä seurauksia (esimerkiksi perinataaliterveyteen liittyvät palvelut äideille ja lapsille, vanhemmuuskoulutus, kotikäynnit);
- b) Asianmukaista apua tarjottaessa pitäisi ottaa huomioon vanhemmilta vaadittavat uudet roolit ja taidot sekä varhaislapsuuden aikana vaihtelevat vaatimukset ja paineet, kun lapset esimerkiksi alkavat liikkua enemmän ja ilmaista itseään verbaalisesti, muuttuvat sosiaalisesti kyvykkäämmiksi ja osallistuvat hoito- ja kasvatustilaisuuksiin;
- c) Vanhemmille tarjottavaan apuun sisältyy kasvatukseen liittyvä koulutus, vanhempainneuvonta ja muut laadukkaat palvelut äideille, isille, sisaruksille, isovanhemmille ja muille henkilöille, jotka saattavat aika ajoin olla vastuussa lapsen edun turvaamisesta;
- d) Apuun sisältyy myös vanhempien ja muiden perheenjäsenten tukeminen, jolla heitä kannustetaan luomaan pikkulapsiin myönteisiä ja pikkulapset huomioon ottavia suhteita ja lisäämällä heidän ymmärrystään lasten oikeuksista ja eduista.

21. Vanhemmille voidaan parhaiten tarjota asianmukaista apua osana kattavia varhaislapsuuteen liittyviä politiikkoja (katso jäljempänä luku V), jotka kattavat varhaislapsuuden aikaiset terveys-, hoito- ja kasvatustilaisuuksien palvelut. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että vanhemmille annetaan asianmukaista tukea, jotta he voivat osallistaa pikkulapset täysimääräisesti tällaisiin ohjelmiin ja erityisesti epäedullisimmassa ja haavoittuvimmassa asemassa olevat ryhmät. Erityisesti yleissopimuksen 18 artiklan 3 kohdassa tunnustetaan, että monet vanhemmat käyvät vanhempien vastuidensa ohella työssä, usein huonopalkkaisilla aloilla. Siinä edellytetään sopimusvaltioita ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että työssäkäyvien vanhempien lapsilla on oikeus hyödyntää heille tarkoitettuja lastenhoitopalveluita ja -laitoksia sekä äityissuojaa. Komitea suosittelee tässä yhteydessä, että sopimusvaltiot ratifioisivat Kansainvälisen työjärjestön äityissuojaa koskevan yleissopimuksen, 2000 (nro 183).

V VARHAISLAPSUUTTA JA ERITYISESTI HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIA LAP- SIA VARTEN TARKOITETUT KATTAVAT POLITIIKAT JA OHJELMAT

22. **Oikeusperustaiset monialaiset strategiat.** Monet maat ja alueet ovat panostaneet hyvin vähän varhaislapsuuteen tarkoitettujen laadukkaiden palvelujen kehittämiseen. Nämä palvelut ovat usein olleet myös hajanaisia. Ne on yleensä hajautettu valtion- ja paikallishallinnon monen eri yksikön vastuulle ja niiden suunnittelu on ollut hajanaista ja heikosti koordinoitua. Joissakin tapauksissa palvelujen tarjonnasta ovat olleet lähinnä vastuussa yksityis- ja vapaaehtoisuussektorit, joiden voimavarat, sääntely ja laadunvarmistus eivät ole olleet riittäviä. Sopimusvaltioita kehoitetaan kehittämään oikeusperustaisia, koordinoitua ja monialaisia strategioita taatakseen sen, että lasten etu on aina palvelujen suunnittelun ja tarjoamisen lähtö-

kohtana. Strategioiden perustana tulisi olla systemaattinen ja yhtenäinen lähestymistapa, jota sovelletaan kaikkia enintään 8-vuotiaita lapsia koskevia lakeja ja politiikkoja kehitettäessä. Varhaislapsuuteen liittyvät palvelut ja järjestelyt edellyttävät kattavaa kehystä, jota on tuettava tiedotus- ja valvontajärjestelmin. Kattavat palvelut sovitetaan yhteen vanhemmille tarjottavan avun kanssa, ja palveluissa on kunnioitettava kaikkia vanhempien vastuita sekä otettava huomioon heidän olosuhteensa ja vaatimuksensa (kuten määrätään yleissopimuksen 5 ja 18 artiklassa; katso edellä luku IV). Vanhemmilta tulisi myös kysyä heidän näkemyksiään, ja heidät tulisi ottaa mukaan kattavien palvelujen suunnitteluun.

23. Ohjelmien vaatimukset ja lasten ikäryhmän huomioon ottava ammatillinen koulutus. Komitea painottaa, että varhaislapsuuteen liittyvässä kattavassa strategiassa on myös otettava huomioon lasten yksilöllinen kehitystaso ja persoonallisuus ja erityisesti tunnustettava muuttuvat painopisteet tiettyjen ikäryhmien kehityksessä (esimerkiksi vauvat, taaperoikäiset, esikouluikäiset ja peruskoulun alaluokilla olevat lapset) ja näiden vaikutukset ohjelmien vaatimuksiin ja laatuvaatimuksiin. Sopimusvaltioiden on varmistettava, että varhaislapsuuteen liittyvät laitokset, palvelut ja toiminnot ovat laatuvaatimusten mukaisia erityisesti terveyden ja turvallisuuden aloilla ja että henkilöstöllä on asianmukaiset psykososiaaliset ominaisuudet, he ovat tehtävänsä soveltuvia, heitä on riittävästi ja heillä on asianmukainen koulutus. Pikkulasten olosuhteisiin, ikään ja persoonallisuuteen soveltuvien palvelujen tarjoaminen edellyttää, että henkilöstö on koulutettu työskentelemään tämän ikäryhmän parissa. Pikkulasten parissa työskentelyn tulisi olla sosiaalisesti arvostettua ja asianmukaisesti palkattua, jotta siihen saataisiin houkutelua erittäin ammattitaitoisista työvoimasta, sekä miehiä että naisia. On olennaista, että henkilöstöllä on hyvä ja ajantasainen teoreettinen ja käytännöllinen ymmärrys lasten oikeuksista ja kehityksestä (katso myös kohta 41), että he omaksuvat asianmukaiset lapsikeskeiset hoitokäytännöt, -suunnitelmat ja -menetelmät ja että heidän käytettävissään on ammatillisia erityisresursseja ja tukipalveluja, kuten julkisten ja yksityisten ohjelmien, laitosten ja palvelujen valvontajärjestelmä.

24. Palvelujen saatavuus erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien lasten kohdalla. Komitea pyytää sopimusvaltioita varmistamaan, että kaikille pikkulapsille (ja heidän hyvinvoinnistaan ensisijaisesti vastuussa oleville henkilöille) taataan pääsy tarkoituksenmukaisiin ja tehokkaisiin palveluihin, kuten pikkulasten hyvinvoinnin edistämiseen erityisesti suunniteltuihin terveys-, hoito- ja kasvatusohjelmiin. Erityishuomiota tulisi kiinnittää kaikkein haavoittuvimpiin pikkulapsiryhmiin ja niihin, joilla on riski joutua syrjinnän kohteeksi (2 artikla). Näihin kuuluvat tytöt, köyhyydessä elävät lapset, vammaiset lapset, alkuperäiskansoihin tai vähemmistöryhmiin kuuluvat lapset, siirtolaisperheiden lapset, orpolapset tai muusta syystä vailla vanhempien huolenpitoa olevat lapset, laitoksissa asuvat lapset, lapset, jotka asuvat äitinsä kanssa vankilassa, pakolais- ja turvapaikanhakijalapset, HIV-tartunnan saaneet tai AIDSiin sairastuneet lapset ja alkoholi- tai huumeriippuvaisten vanhempien lapset (katso myös luku VI).

25. Syntymän rekisteröinti. Varhaislapsuuteen kuuluvat palvelut alkavat lapsen syntymästä. Komitea huomauttaa, että monilla mailla ja alueilla on edelleen suuria ongelmia huolehtia kaikkien vastasyntyneiden lasten rekisteröinnistä. Tämä voi vaikuttaa kielteisesti lapsen henkilökohtaisen identiteetin tunteeseen, ja lapsilta voidaan evätä oikeus perusterveydenhuoltoon, koulutukseen ja sosiaaliturvaan. Jotta kaikille lapsille voidaan taata oikeus henkiinjäämiseen, kehittymiseen ja laadukkaisiin palveluihin (6 artikla), komitea suosittelee, että sopimusvaltiot ryhtyisivät ensiksi kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että kaikkien lasten syntymä rekisteröidään. Tämä voidaan toteuttaa hyvin hallitun yleisen rekisteröintijärjestelmän avulla, joka on kaikkien käytettävissä maksutta. Tehokkaan järjestelmän on oltava joustava ja mukautettava perheiden tilanteisiin esimerkiksi siten, että tarvittaessa voidaan järjestää liikkuvia rekisteröintipalveluyksiköjä. Komitea huomauttaa, että joillakin alueilla sairaiden tai vammaisten lasten rekisteröinti on suhteellisen epätodennäköistä, ja painottaa, että kaikkien lasten syntymä tulisi rekisteröidä ilman min-

käänlaista syrjintää (2 artikla). Komitea myös muistuttaa sopimusvaltioita siitä, että on tärkeää tarjota sujuva menettely syntymän rekisteröimiseksi jälkikäteen ja varmistaa, että rekisteröimättömillä lapsilla on yhtäläinen pääsy terveydenhuollon, suojelun, koulutuksen ja muiden sosiaalipalvelujen piiriin.

26. Elintaso ja sosiaaliturva. Pikkulapsella on oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon (27 artikla). Komitea panee huolestuneena merkille, että miljoonille pikkulapsille ei taata edes alkeellisinta peruselintasoa, vaikka tämän puuttumisen epäedulliset seuraukset on tunnustettu laajasti. Suhteellisessa köyhyydessä kasvamisen heikentää lasten hyvinvointia, sosiaalista osallisuutta ja itsetuntoa sekä oppimis- ja kehittymismahdollisuuksia. Absoluuttisessa köyhyydessä kasvamisella on vieläkin vakavampia seurauksia, sillä se uhkaa lasten henkiinjäämistä ja terveyttä ja heikentää peruselämänlaatua. Sopimusvaltioita kehoitetaan panemaan täytäntöön systemaattisia strategioita köyhyyden vähentämiseksi varhaislapsuudessa ja torjumaan köyhyydestä lapsille aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia. Tässä tulisi hyödyntää kaikkia mahdollisia keinoja, joihin kuuluvat aineellinen apu ja tukiohjelmat lapsille ja perheille (27 artiklan 3 kohta), jotta pikkulapsille voidaan taata oikeuksiensa mukainen peruselintaso. Strategioissa on tärkeää ottaa huomioon, että lasten oikeus sosiaaliturvaan, mukaan lukien sosiaalivakuutukseen, toteutuu (26 artikla).

27. Terveydenhuollon tarjoaminen. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että kaikilla lapsilla on pääsy parhaimman mahdollisen terveydenhuollon ja ravitsemuksen piiriin varhaislapsuudessa, jotta voidaan vähentää lapsikuolleisuutta ja mahdollistaa lapsille terveellinen elämän alkutaival (24 artikla). Erityisesti:

a) Sopimusvaltioilla on vastuu varmistaa pikkulasten terveydelle välttämättömän puhtaan juomaveden, asianmukaisen sanitaation, riittävän rokotussuojan, hyvän ravitsemuksen ja lääkäripalvelujen saanti samoin kuin stressitön elinympäristö. Aliravitsemuksella ja sairauksilla on pitkäaikaisia vaikutuksia lasten ruumiilliseen terveyteen ja kehitykseen. Ne vaikuttavat lasten henkiseen tilaan, estävät oppimista ja sosiaalista osallistumista sekä vähentävät lasten mahdollisuuksia toteuttaa kykyjään. Sama pätee myös liikalihavuuteen ja epäterveellisiin elämäntapoihin;

b) Sopimusvaltioilla on vastuu panna täytäntöön lasten oikeus terveyteen edistämällä lasten terveyteen ja kehitykseen liittyvää koulutusta, johon kuuluu myös koulutus rintaruokinnan, ravitsemuksen, hygienian ja sanitaation eduista.² Myös riittävän prenataali- ja postnataali-terveydenhuollon järjestäminen äideille ja imeväisikäisille tulisi asettaa etusijalle, jotta voidaan tukea terveitä perheen ja lapsen välisiä suhteita etenkin lapsen ja hänen äitinsä (tai muun ensisijaisen huoltajan) välillä (24 artiklan 2 kohta). Pikkulapset pystyvät itse myötävaikuttamaan omaan terveyteensä ja edistämään terveellisiä elintapoja ikätovereidensa keskuudessa osallistumalla esimerkiksi asianmukaisiin lapsikeskeisiin terveyskasvatusohjelmiin;

c) Komitea haluaa kiinnittää sopimusvaltioiden huomion HIVin/AIDSin varhaislapsuudelle aiheuttamiin erityishaasteisiin. Sopimusvaltioiden tulisi ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin i) ehkäistäkseen vanhempien ja pikkulasten tartuntoja puuttamalla erityisesti tartuntaketjuun isältä äidille ja äidiltä lapselle, ii) tarjotakseen tarkat diagnoosit, tehokasta hoitoa ja muuta tukea sekä viruksen saaneille vanhemmille että pikkulapsille (mukaan lukien antiretroviraalihoito) ja iii) varmistakseen, että vanhempansa tai muut ensisijaiset huoltajansa HIVin/AIDSin takia menettäneille lapsille, sekä terveille että tartunnan saaneille orvoille, järjestetään asianmukainen vaihtoehtoinen hoito. (Katso myös yleiskommentti nro 3 (2003) HIVistä/AIDSista ja lapsen oikeuksista.)

28. **Varhaiskasvatus.** Yleissopimuksessa tunnustetaan lapsen oikeus opetukseen ja todetaan, että perusasteen koulutuksen tulisi olla pakollista ja kaikkien saatavilla maksuttomasti (28 artikla). Komitea panee tyytyväisenä merkille, että jotkut sopimusvaltiot suunnittelevat järjestävänsä kaikille lapsille vuoden pituisen maksuttoman esiopetuksen. Komitea tulkitsee, että oikeus opetukseen varhaislapsuuden aikana alkaa syntymästä ja liittyy läheisesti lapsen oikeuteen mahdollisimman täysimääräiseen kehittymiseen (6 artiklan 2 kohta). Koulutuksen yhteys kehittymiseen on ilmaistu tarkemmin 29 artiklan 1 kohdassa: "Sopimusvaltiot ovat yhtä mieltä siitä, että lapsen koulutuksen tulee pyrkiä: a) lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen". Koulutuksen tavoitteita koskevassa yleiskommentissa nro 1 selostetaan, että tavoitteena on "voimaannuttaa lapsi kehittämällä hänen taitojaan sekä oppimis- ja muita kykyjään, ihmisarvoaan, itsetuntoaan ja itseluottamustaan" ja että tähän on pyrittävä lapsikeskeisellä, lapsiystävällisellä ja lapsen synnynnäistä ihmisarvoa heijastavalla tavalla (2 kohta). Sopimusvaltioita muistutetaan siitä, että lasten oikeus opetukseen kattaa kaikki lapset ja että tyttöjen pitäisi voida osallistua opetukseen ilman minkäänlaista syrjintää (2 artikla).

29. **Vanhempien ja julkisen sektorin vastuu varhaiskasvatuksesta.** Vakiintuneena periaatteena on, että vanhemmat (ja muut ensisijaiset huoltajat) ovat lasten ensimmäisiä kasvattajia, ja yleissopimus tukee sitä korostamalla vanhempien vastuiden kunnioittamista (katso edellä luku IV). Vanhempien oletetaan tarjoavan pikkulapsille asianmukaista ohjausta ja neuvoa oikeuksiensa käyttämiseksi ja luovan puitteet kunnioitukseen ja ymmärrykseen perustuville luotettaville kiintymyssuhteille (5 artikla). Komitea kehottaa sopimusvaltioita asettamaan tämän periaatteen lähtökohdaksi varhaiskasvatuksen suunnittelulle kahdessa suhteessa:

- a) Kun sopimusvaltiot antavat vanhemmille asianmukaista apua näiden lastenkasvatustehtävän hoitamiseen (18 artiklan 2 kohta), niiden tulisi ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin lisätäkseen vanhempien ymmärrystä asemastaan lastensa varhaiskasvatuksessa, tukeakseen lapsikeskeisiä lastenkasvatuskäytäntöjä, edistääkseen lapsen arvon kunnioittamista ja tarjotakseen mahdollisuudet kehittää ymmärrystä, itsetuntoa ja itseluottamusta;
- b) Varhaislapsuuteen liittyvässä suunnittelussa sopimusvaltioiden tulisi aina pyrkiä tarjoamaan ohjelmia, jotka täydentävät vanhempien roolia ja jotka on mahdollisimman pitkälle kehitetty yhteistyössä vanhempien kanssa, johon kuuluu myös aktiivinen yhteistyö vanhempien, ammattilaisten ja muiden "lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen" liittyvien henkilöiden kanssa (29 artiklan 1 kohdan a alakohta).

30. Komitea kehottaa sopimusvaltioita varmistamaan, että kaikki pikkulapset saavat opetusta sen laajimmassa merkityksessä (kuten esitettiin edellä kohdassa 28) ja että siinä tunnustetaan vanhempien, suurperheen ja yhteisön keskeinen rooli sekä valtion, yhteisön tai kansalaisyhteiskunnan toimijoiden järjestämien varhaiskasvatusohjelmien hyödyt. Tutkimustulokset osoittavat, että laadukkailla kasvatusohjelmilla voidaan vaikuttaa myönteisesti pikkulasten onnistuneeseen perusasteen koulutukseen siirtymiseen, koulumenestykseen ja pitkäaikaiseen sosiaaliseen sopeutumiseen. Monet maat ja alueet järjestävät nykyään kattavan varhaiskasvatuksen aina 4 ikävuodesta eteenpäin, kun taas joissakin maissa tämä on yhdistetty työssäkäyville vanhemmille tarjottavaan lastenhoitoon. On tunnustettu, ettei "hoidon" ja "kasvatuksen" välinen perinteinen jaottelu ole aina ollut lasten edun mukaista. Tästä syystä toisinaan käytetään käsitettä "educare" (hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus)¹, joka ilmaisee muutosta kohti yhdistettyjä palveluja ja

¹ Kääntäjän huomautus: Educare-termin selitys lisätty sulkuihin.

vahvistaa näkemystä siitä, että varhaislapsuuteen tarvitaan koordinoitu, kokonaisvaltainen ja monialainen lähestymistapa.

31. Yhteisöperustaiset ohjelmat. Komitea suosittelee, että sopimusvaltiot tukisivat varhaislapsuuteen liittyviä kehittämishelmia, kuten koti- ja yhteisöperustaisia esikouluohjelmia, joissa keskeistä on vanhempien (ja muiden huoltajien) voimaannuttaminen ja kouluttaminen. Sopimusvaltioilla on keskeinen rooli sellaisen lainsäädäntökehityksen luomisessa, joka mahdollistaa laadukkaiden ja riittävästi resursoitujen palvelujen tarjoamisen ja sen varmistamisen, että normit vastaavat tiettyjen ryhmien ja yksilöiden olosuhteita ja tiettyjen ikäryhmien kehityksen painopisteitä aina varhaislapsuudesta kouluikään. Sopimusvaltioita kannustetaan laatimaan korkealaatuisia, kehitykseen ja kulttuuriin liittyvät näkökulmat huomioon ottavia ohjelmia yhteistyössä paikallisyhteisöjen kanssa sen sijaan, että tarjottaisiin yhtä vakiolähestymistapaa varhaislapsuuden aikaiseen hoitoon ja kasvatukseen. Komitea suosittelee myös, että sopimusvaltiot kiinnittäisivät enemmän huomiota oikeusperustaiseen lähestymistapaan ja tukisivat aktiivisesti sen soveltamista varhaislapsuutta koskeviin ohjelmiin, mukaan lukien peruskoulun ala-asteelle siirtymistä koskeviin aloitteisiin, joiden avulla taataan jatkuvuus ja edistys sekä kehitetään lasten luottamusta, viestintätaitoja ja oppimistä osallistamalla heidät aktiivisesti muun muassa suunnittelutoimiin.

32. Yksityissektori palveluntarjoajana. Viitaten vuonna 2002 järjestetyn yleisen keskustelupäivän "yksityissektori palveluntarjoajana ja sen rooli lapsen oikeuksien täytäntöönpanossa" yhteydessä hyväksytyihin suosituksiin (katso CRC/C/121, kohdat 630–653) komitea suosittelee, että sopimusvaltiot tukisivat valtiosta riippumattoman sektorin toimia ohjelmien täytäntöönpanossa. Lisäksi komitea kehottaa kaikkia valtiosta riippumattomia (sekä voittoa tavoittelevia että tavoittelemattomia) palveluntarjoajia kunnioittamaan yleis-sopimuksen periaatteita ja määräyksiä ja muistuttaa sopimusvaltioita tässä yhteydessä niiden ensisijaisesta velvollisuudesta varmistaa yleissopimuksen täytäntöönpano. Sekä valtiollisella että valtiosta riippumattomalla sektorilla toimiville varhaislapsuuden ammattilaisille tulisi tarjota perusteellinen koulutus, jatkuvaa täydennyskoulutusta ja asianmukainen korvaus. Tässä yhteydessä sopimusvaltiot ovat vastuussa varhaislapsuuden kehitystä tukevien palvelujen tarjoamisesta. Kansalaisyhteiskunnan tulisi täydentää – ei korvata – valtion roolia. Komitea muistuttaa sopimusvaltioita siitä, että jos valtiosta riippumattomien tahojen tarjoamalla palveluilla on keskeinen asema, sopimusvaltioilla on velvollisuus valvoa ja säännellä palvelujen laatua sen varmistamiseksi, että lasten oikeuksia suojellaan ja heidän etunsa otetaan huomioon.

33. Ihmisoikeuskasvatus varhaislapsuudessa. Komitea suosittelee 29 artiklan ja komitean yleiskommentin nro 1 (2001) pohjalta, että sopimusvaltiot sisällyttäisivät ihmisoikeuskasvatuksen varhaiskasvatukseen. Tällaisen kasvatuksen tulisi olla lapsia osallistavaa ja voimaannuttavaa ja tarjota heille käytännössä mahdollisuudet käyttää oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan heidän kiinnostuksen kohteisiinsa, huolenaiheisiinsa ja kehittyviin valmiuksiinsa mukautetuilla tavoilla. Pikkulasten ihmisoikeuskasvatus tulisi juurruttaa jokapäiväisiin toimiin kotona, päiväkoteihin, varhaiskasvatusohjelmiin ja yhteisön muihin tahoihin, joihin pikkulapset voivat samaistua.

34. Oikeus lepoon, vapaa-aikaan ja leikkiin. Komitea huomauttaa, että sopimusvaltiot ja muut toimijat ovat kiinnittäneet liian vähän huomiota yleissopimuksen 31 artiklan määräyksiin, joissa taataan "lapsen oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin". Leikki on yksi varhaislapsuuden omaleimaisimmista piirteistä. Leikin avulla lapset voivat nauttia kulloisistakin valmiuksistaan ja kehittää niitä riippumatta siitä, leikkivätkö he yksin vai toisten kanssa. Luovan leikin ja tutkivan oppimisen arvo on laajasti tunnustettu varhaiskasvatuksessa. Silti lapsella lepoon, vapaa-aikaan ja leikkiin olevan oikeuden toteutumista estää usein se, ettei pikkulapsilla ole mahdollisuutta tavata toisiaan tai leikkiä ja olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa

lapsikeskeisessä, turvallisessa, kannustavassa, innostavassa ja stressittömässä ympäristössä. Lapsen oikeus leikkiin vaarantuu erityisesti monissa kaupunkiympäristöissä, joissa asuntojen, kaupallisten keskusten ja liikennejärjestelyjen suunnittelu ja tiheys yhdistettynä meluun, saasteeseen ja muihin vaaroihin luovat pikkulapsille vaarallisen ympäristön. Myös liialliset kotityöt (jotka koskevat etenkin tyttöjä) tai kilpailuun perustuva koulunkäynti voivat haitata lasten oikeutta leikkiin. Komitea vetoaakin sopimusvaltioihin, kansalaisjärjestöihin ja yksityiseen sektoriin, että nämä määrittäisivät ja poistaisivat nuorimpien lasten oikeuksien nauttimista mahdollisesti haittaavat esteet esimerkiksi köyhyyden vähentämiseen tähtäävien strategioiden yhteydessä. Kaupunkien, vapaa-ajan ja leikkimahdollisuuksien suunnittelussa tulisi ottaa huomioon lasten oikeus ilmaista näkemyksensä (12 artikla) hyödyntäen asianmukaisia kuulemisia. Sopimusvaltioita kannustetaan kaikilta näiltä osin kiinnittämään enemmän huomiota ja myöntämään riittävästi (sekä inhimillisiä että taloudellisia) voimavaroja lapsilla lepoon, vapaa-aikaan ja leikkiin olevan oikeuden täytäntöönpanoon.

35. Nykyaikaiset viestintätekniikat ja varhaislapsuus. Yleissopimuksen 17 artiklassa tunnustetaan, että sekä perinteiset painetut viestintävälineet että nykyaikaiseen viestintäteknologiaan perustuvat joukkotiedotusvälineet edesauttavat lasten oikeuksien toteutumista. Varhaislapsuus muodostaa erityismarkkinat kustantamoille ja mediatuottajille, joita pitäisi kannustaa levittämään materiaalia, joka soveltuu pikkulasten valmiuksiin ja kiinnostuksen kohteisiin, edistää sosiaalisesti ja koulutuksellisesti heidän hyvinvointiaan ja heijastaa lasten olosuhteiden, kulttuurien ja kielten kansallisia ja alueellisia eroja. Erityishuomiota tulisi kiinnittää siihen, että vähemmistöryhmien käytettävissä on tiedotusvälineitä, jotka tukevat heidän hyväksymistään ja sosiaalista osallisuutta. Yleissopimuksen 17 artiklan e kohdassa viitataan myös sopimusvaltioiden tehtävään varmistaa, että lapsia suojellaan sopimattomalta ja mahdollisesti haitalliselta aineistolta. Nykytekniikoiden, kuten internetiin perustuvien tiedotusvälineiden, valikoimassa ja saatavuudessa tapahtunut nopea kasvu on erityinen huolenaihe. Erityisesti pikkulapset ovat vaarassa, jos he altistuvat sopimattomalle tai loukkaavalle aineistolle. Sopimusvaltioita kehoitetaan säätelemään median tuotantoa ja jakelua pikkulapsia suojaavin tavoin ja tukemaan vanhempia tai huoltajia heidän lastenkasvatustehtävänsä täyttämisessä tältä osin (18 artikla).

VI ERITYISSUOJELUA TARVITSEVAT PIKKULAPSET

36. Vaaroille alttiit pikkulapset. Komitea on kautta tämän yleiskommentin huomauttanut, että hyvin monet pikkulapset kasvavat hankalissa olosuhteissa, joissa toistuvasti loukataan heidän oikeuksiaan. Pikkulapset ovat erityisen alttiita haitoille, joita aiheutuu epäluotettavista ja epäyhtenäisistä suhteista vanhempiin ja huoltajiin tai siitä, että he kasvavat äärimmäisessä köyhyydessä tai puutteessa, elävät konfliktien ja väkivallan leimaamassa ympäristössä tai ovat joutuneet jättämään kotinsa pakolaisina, tai muista heidän hyvinvointiinsa kielteisesti vaikuttavista seikoista. Pikkulapsilla on heikompi kyky ymmärtää näitä epäkohtia tai vastustaa niiden haitallisia vaikutuksia heidän terveydelleen tai ruumiilliselle, henkiselle, hengelliselle, moraalille tai sosiaaliselle kehitykselleen. He ovat erityisessä vaarassa, jos vanhemmat tai muut huoltajat eivät pysty tarjoamaan riittävää suojelua esimerkiksi sairauden, kuoleman tai perheiden tai yhteisöjen hajoamisen vuoksi. Riippumatta siitä, millaisista hankalista olosuhteista on kyse, pikkulapset tarvitsevat erityishuomiota, koska he kokevat nopeita muutoksia kehityksessään, ovat alttiimpia sairauksille, traumoille tai vääristyneelle tai häiriintyneelle kehitykselle ja suhteellisen avuttomia pystyäkseen välttämään tai vastustamaan vaikeuksia. Lisäksi he ovat riippuvaisia muista ihmisistä, jotka suojelevat heitä ja edistävät heidän etuaan. Seuraavissa kohdissa komitea kiinnittää sopimusvaltioiden huomion tärkeimpiin yleissopimuksessa viitattuihin hankaliin olosuhteisiin, joilla on selkeitä seurauksia lasten oikeuksille varhaislapsuudessa. Tämä luettelo ei ole tyhjentävä, ja lapset voivat olla alttiita monille vaaroille. Yleisesti ottaen sopimusvalti-

oiden pitäisi pyrkiä varmistamaan, että jokainen lapsi saa kaikissa olosuhteissa riittävää suojelua oikeuksiensa toteuttamiseen:

a) *Pahoinpitely ja laiminlyönti* (19 artikla). Pikkulapset joutuvat usein laiminlyönnin, huonon kohtelun ja pahoinpitelyn, mukaan lukien ruumiillinen ja henkinen väkivalta, uhreiksi. Pahoinpitely tapahtuu usein perhepiirissä, mikä voi olla erityisen tuhoisaa. Pikkulapsilla on heikoimmat mahdollisuudet välttää tai vastustaa tapahtumia, ymmärtää niitä ja hakea suojelua muilta. On olemassa vakuuttavia todisteita siitä, että laiminlyönnistä ja pahoinpitelystä aiheutuvalla traumalla on kielteisiä vaikutuksia kehitykseen, mukaan lukien mitattavissa olevia vaikutuksia aivojen kehittämissprosessiin kaikkein nuorimmilla lapsilla. Kun otetaan huomioon varhaislapsuudessa tapahtuvan pahoinpitelyn ja laiminlyönnin yleisyys ja niillä todistetusti olevat pitkäaikaiset seuraukset, sopimusvaltioiden tulisi ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin suojellakseen vaarassa olevia pikkulapsia ja tarjotakseen suojelua pahoinpitelyn uhreille sekä ryhtymään positiivisiin toimenpiteisiin, joilla tuetaan pikkulasten toipumista traumasta ja pyritään ehkäisemään heidän leimautumista kärsimänsä väkivallan vuoksi;

b) *Ilman perhettä olevat lapset* (20 ja 21 artiklat). Lasten oikeus kehitykseen vaarantuu merkittävästi, jos lapset jäävät orvoiksi, heidät hylätään, heiltä riistetään perheen huolenpito tai jos he kärsivät suhteidensa pitkäaikaisesta katkeamisesta tai erossaolosta (esimerkiksi luonnonkatastrofien tai muiden hätätilojen, epidemioiden kuten HIVin/AIDSin, vanhempien vankilassa olon, aseellisten selkkausten, sotien ja pakkosiirron vuoksi). Nämä vastoinkäymiset vaikuttavat lapsiin eri tavoin riippuen heidän henkilökohtaisesta sietokyvystään, iästään ja olosuhteistaan sekä saatavilla olevista tukimuodoista ja vaihtoehtoista hoidosta. Tutkimusten mukaan huonolaatuinen laitoshoido ei todennäköisesti edistä tervettä ruumiillista ja henkistä kehitystä ja sillä voi olla vakavia kielteisiä vaikutuksia pitkän aikavälin sosiaaliseen sopeutumiseen erityisesti alle 3-vuotiaille lapsille mutta myös alle 5-vuotiaille lapsille. Jos vaihtoehtoista hoitoa tarvitaan, varhainen sijoittaminen perhehoitoon tai perhetyyppiseen hoitoon tuottaa todennäköisimmin positiivisia tuloksia pikkulasten osalta. Sopimusvaltioita kannustetaan osoittamaan määrärahoja ja tukea vaihtoehtoihin hoitomuotoihin, joilla voidaan varmistaa turvallisuus sekä huolenpidon ja kiintymyksen jatkuvuus ja tarjota pikkulapsille mahdollisuus muodostaa pitkäaikaisia molemminpuoliseen luottamukseen ja kunnioitukseen perustuvia kiintymyssuhteita esimerkiksi sijaiskasvatukseen, adoption ja suurperheiden tuen avulla. Adoptiota harkittaessa "kaikessa ensisijainen huomio kiinnitetään lapsen etuun" (21 artikla) eikä lapsen etu ole ainoastaan "ensisijaisesti huomioon otettava seikka" (3 artikla). Samalla on systemaattisesti pidettävä mielessä kaikki lapsen asiaankuuluvat oikeudet ja muualla yleissopimuksessa määritellyt ja tässä yleiskommentissa uudelleen mainitut sopimusvaltioiden velvollisuudet ja kunnioitettava niitä;

c) *Pakolaiset* (22 artikla). Pakolaisiksi joutuneet pikkulapset ovat todennäköisimmin hämmennyksissä, sillä he ovat menettäneet suuren osan heille tutuista asioista, kuten jokapäiväisen elinympäristönsä ja ihmissuhteet. Heillä ja heidän vanhemmillaan on yhtäläinen oikeus terveydenhuoltoon, koulutukseen ja muihin palveluihin. Erityisessä vaarassa ovat ilman huoltajaa olevat tai perheestään eroon joutuneet lapset. Komitea antaa yksityiskohtaisia ohjeita tällaisten lasten hoidosta ja suojelusta yleiskommentissaan nro 6 (2005), joka koskee ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelua kotimaansa ulkopuolella;

d) *Vammaiset lapset* (23 artikla). Vammat havaitaan yleensä varhaislapsuudessa ja samalla tunnistetaan niiden vaikutukset lasten hyvinvointiin ja kehitykseen. Pikkulapsia ei saisi koskaan laittaa laitoshoitoon pelkästään vammaisuuden perusteella. On ensisijaisen tärkeää taata pikkulapsille yhtäläiset mahdollisuudet osallistua täysimääräisesti koulutukseen ja yhteisön elämään muun muassa poistamalla heidän oikeuksiensa toteutumisen tiellä olevat esteet. Vammaiset pikkulapset ovat oikeutettuja asianmukaiseen erityisapuun, johon kuuluu myös tuki heidän vanhemmilleen (ja muille huoltajille). Vammaisia lapsia tulisi aina kohdella arvokkaasti ja heidän itseluottamustaan tukevilla tavoilla. (Katso myös komitean vuonna 1997 järjestämän vammaisten lasten oikeuksia koskeneen yleisen keskustelupäivän suositukset, jotka löytyvät asiakirjasta CRC/C/66);

e) *Vahingollinen työ* (32 artikla). Joissakin maissa ja joillakin alueilla lapset otetaan pienestä pitäen mukaan työelämään ja toimintoihin, jotka saattavat olla vaarallisia, riistäviä ja vahingollisia heidän terveytensä, koulutuksensa ja pitkän aikavälin näkymiensä kannalta. Pikkulapset voidaan esimerkiksi ottaa mukaan kotitöihin tai maataloustöihin tai heitä käytetään vanhempien tai sisarusten apuna vaarallisissa tehtävissä. Jopa hyvin pienet vauvat voivat joutua alttiiksi taloudelliselle hyväksikäytölle, kun heitä käytetään apuna kerjäämisessä tai vuokrataan tähän toimintaan. Pikkulasten hyväksikäyttö viihdeteollisuudessa, kuten televisiossa, elokuvissa, mainoksissa ja muissa nykyajan tiedotusvälineissä, on myös huolestuttavaa. Sopimusvaltioilla on tiettyjä velvollisuuksia, jotka liittyvät ILO:n lapsityön pahimpia muotoja koskevassa yleissopimuksessa (1999, nro 182) määriteltyihin vaarallisimpiin lapsityövoiman muotoihin.

f) *Huumausaineiden väärinkäyttö* (33 artikla). Vaikka pikkulapset ovat harvoin todennäköisiä huumausaineiden väärinkäyttäjiä, he saattavat tarvita erikoisterveydenhuoltoa, jos heidän äitinsä on alkoholi- tai huumeriippuvainen, ja suojelua, jos perheenjäsenet ovat huumausaineiden väärinkäyttäjiä ja lapset ovat vaarassa altistua huumeille. Lapset voivat myös kärsiä alkoholin ja huumeiden väärinkäytön perheen elintasolle ja huolenpidon laadulle aiheutuvista kielteisistä seurauksista ja olla vaarassa aloittaa huumausaineiden väärinkäytön nuorina;

g) *Seksuaalinen hyväksikäyttö ja riisto* (34 artikla). Pikkulapset ja etenkin tytöt ovat alttiita varhaiselle seksuaaliselle hyväksikäytölle ja riistolle sekä perhepiirissä että sen ulkopuolella. Erityisessä vaarassa ovat hankalissa olosuhteissa elävät lapset, kuten kotiapulaisiksi palkatut tytöt. Pikkulapset voivat joutua myös pornografian tuottajien uhreiksi; tätä aihetta käsitellään lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen lapsikauppaa ja lasten hyväksikäyttöä prostituutiosta ja pornografiassa koskevassa valinnaisessa pöytäkirjassa vuodelta 2002;

h) *Lasten ryöstäminen, myynti ja kauppaaminen* (35 artikla). Komitea on toistuvasti ilmaissut huolensa siitä, että on olemassa todisteita hylättyjen ja huoltajastaan eroon joutuneiden lasten myynnistä ja kauppaamisesta erilaisiin tarkoituksiin. Nuorimpien lasten kohdalla näitä voivat olla esimerkiksi adoptio erityisesti (muttei ainoastaan) ulkomaalaisille. Lapsikauppaa ja lasten hyväksikäyttöä prostituutiosta ja pornografiassa koskevan valinnaisen pöytäkirjan lisäksi Haagissa vuonna 1993 tehty yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa tarjoaa puitteet ja mekanismin tällä alueella tapahtuvien väärinkäytösten ehkäisemiseksi. Komitea onkin tästä syystä aina johdonmukaisesti ja painokkaasti kehottanut sopimusvaltioita tunnustamaan tämän sopimuksen ja/tai sallimaan sen ra-

tifioinnin tai siihen liittymisen. Kansainvälisen yhteistyön lisäksi yleinen syntymärekisteröinti voi auttaa torjumaan oikeuksien loukkauksia tällä alalla;

i) *Poikkeava käyttäytyminen ja lain rikkominen* (40 artikla). Pikkulapsia (jotka määritellään alle 8-vuotiaiksi lapsiksi; katso kohta 4) ei saa missään tilanteessa sisällyttää laissa määriteltäviin rikosoikeudellisen vastuun alaikärajiin. Väärin käyttäytyvät tai lakeja rikkovat pikkulapset tarvitsevat myötätuntoista apua ja ymmärrystä, joilla pyritään parantamaan heidän kykyään itsekontrolliin, sosiaaliseen empaattisuuteen ja konfliktien ratkaisemiseen. Sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että vanhemmat/huoltajat saavat riittävästi tukea ja koulutusta vastuidensa täyttämiseen (18 artikla) ja että pikkulapsilla on pääsy laadukkaaseen varhaiskasvatukseen ja -hoitoon ja (tarvittaessa) erityisohjaukseen tai terapiaan.

37. Komitea kehottaa sopimusvaltioita sisällyttämään pikkulasten erityistilanteen kaikkiin lakeihin, politiikkoihin ja toimiin kaikkien edellä mainittujen tilanteiden ja muunlaisten hyväksikäyttötapausten osalta (36 artikla), jotta voidaan edistää lasten ruumiillista ja henkistä toipumista ja yhteiskunnallista sopeutumista ihmisarvoa ja itsekunnioitusta tukevassa ympäristössä (39 artikla).

VII VALMIUKSIEN KEHITTÄMINEN VARHAISLAPSUUTTA VARTEN

38. **Voimavarojen kohdentaminen varhaislapsuuteen.** Jotta voitaisiin varmistaa pikkulasten oikeuksien täysimääräinen toteutuminen tässä tärkeässä elämänvaiheessa (ja samalla pitää mielessä varhaislapsuuden kokemusten vaikutukset lasten pitkän aikavälin näkymiin), sopimusvaltioita kehoitetaan ottamaan käyttöön kattavia strategisia ja aikataulutettuja varhaislapsuuteen kohdistuvia oikeusperustaisia suunnitelmia. Tämä edellyttää enemmän inhimillisiä ja taloudellisia voimavaroja varhaiskasvatuspalveluihin ja -ohjelmiin (4 artikla). Komitea tunnustaa, että sopimusvaltioilla on hyvin erilaiset lähtökohdat toteuttaa lapsen oikeuksia varhaislapsuudessa, kun otetaan huomioon varhaislapsuuteen liittyviin politiikkoihin, palveluihin ja ammatilliseen koulutukseen tarjolla oleva infrastruktuuri ja varhaislapsuuteen käytettävissä olevat voimavarat. Komitea tunnustaa myös, että sopimusvaltiot saattavat joutua valitsemaan lasten oikeuksien täytäntöönpanoon liittyvien prioriteettien välillä, jos esimerkiksi yleisiä terveyspalveluja ja perusasteen koulutusta ei vielä ole toteutettu. Silti monesta tässä yleiskommentissa esitetystä syystä on tärkeää, että julkinen sektori investoi riittävästi erityisesti varhaislapsuuteen tarkoitettuihin palveluihin, infrastruktuuriin ja yleisiin voimavaroihin. Tässä yhteydessä sopimusvaltioita kannustetaan kehittämään vahvoja ja yhdenvertaisia kumppanuuksia hallituksen, julkisen sektorin, kansalaisjärjestöjen, yksityisen sektorin ja perheiden välille pikkulasten oikeuksien tukemiseen tarkoitettujen kattavien palvelujen rahoittamiseksi. Lopuksi komitea painottaa, että palveluja ei pitäisi hajauttaa pikkulasten kannalta epäedullisella tavalla.

39. **Tiedonkeruu ja -hallinta.** Komitea toistaa, että on tärkeää kerätä kattavia ja ajantasaisia määrällisiä ja laadullisia tietoja kaikista varhaislapsuuden näkökohdista politiikkojen laadintaa, valvontaa, saavutetun edistyksen arviointia ja politiikkojen vaikutusten arviointia varten. Komitea on tietoinen siitä, ettei monilla sopimusvaltioilla ole asianmukaisia kansallisia järjestelmiä varhaislapsuutta koskevien tietojen keräämiseen monilta yleissopimuksen kattamilta aloilta, ja ettei etenkin lasten varhaisilta vuosilta ole helposti saatavilla tarkkoja ja eriteltyjä tietoja. Komitea kehottaa kaikkia sopimusvaltioita kehittämään yleissopimuksen mukaisen tiedonkeruujärjestelmän ja indikaattorit, joilla tiedot eritellään sukupuolen, iän, perherakenteen, asuinpaikan (kaupunki ja maaseutu) ja muiden asiaankuuluvien luokittelujen mukaan. Tämän järjestelmän tulisi kattaa kaikki lapset aina 18 ikävuoteen asti, ja varhaislapsuudelle ja etenkin haavoittuviin ryhmiin kuuluville lapsille olisi annettava erityinen painoarvo.

40. Valmiuksien kehittäminen varhaislapsuutta koskevaa tutkimusta varten. Komitea huomautti jo aiemmin tässä yleiskommentissa, että lasten terveydestä, kasvusta ja kognitiivisesta, sosiaalisesta ja sivistyksellisesti kehityksestä on tehty kattavia tutkimuksia. Lisäksi on tutkittu sekä myönteisten että kielteisten seikkojen vaikutusta lasten hyvinvointiin ja varhaislapsuuden hoito- ja kasvatusohjelmien mahdollisia vaikutuksia. Varhaislapsuutta tutkitaan myös yhä enemmän ihmisoikeusnäkökulmasta ja erityisesti tarkastellaan tapoja, joilla lasten osallistumisoikeuksia voidaan kunnioittaa, kuten ottamalla heidät mukaan tutkimusprosessiin. Varhaislapsuutta koskevan tutkimuksen teorioista ja tuloksista on suurta hyötyä politiikkojen ja käytäntöjen kehittämisessä, aloitteiden seurannassa ja arvioinnissa sekä pikkulasten hyvinvoinnista vastaavien henkilöiden koulutuksessa. Komitea kuitenkin kiinnittää huomiota myös nykytutkimuksen rajoituksiin, sillä siinä keskitytään lähinnä tutkimaan varhaislapsuutta tietyissä yhteyksissä ja tietyillä alueilla maailmassa. Komitea kannustaa sopimusvaltioita osana varhaislapsuutta koskevaa suunnittelua kehittämään kansallisia ja paikallisia valmiuksia toteuttaa varhaislapsuutta koskevia tutkimuksia erityisesti oikeusperustaisesta näkökulmasta.

41. Varhaislapsuuteen liittyviä oikeuksia koskeva koulutus. Varhaislapsuutta koskeva tietämys ja kokemus eivät pysy muuttumattomia vaan kehittyvät ajan kuluessa. Tämä johtuu pikkulasten, heidän vanhempiansa ja muiden huoltajien elämään vaikuttavista yhteiskunnallisista suuntauksista, pikkulasten hoitoa ja kasvatusta koskevien politiikkojen ja painopisteiden muutoksista sekä lastenhoidossa, opetussuunnitelmissa ja pedagogiikassa tapahtuvista uudistuksista ja uudesta tutkimustiedosta. Lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa asettaa haasteita kaikille, jotka ovat vastuussa lapsista, sekä lapsille itselleen, kun heidän ymmärryksensä heidän asemastaan perheessä, koulussa ja yhteisössä kasvaa. Sopimusvaltioita kannustetaan järjestämään systemaattista lapsen oikeuksiin liittyvää koulutusta lapsille ja heidän vanhemmilleen sekä kaikille lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville ammattilaisille, erityisesti parlamentaarikoille, tuomareille, lakimiehille, toimeenpanoviranomaisille, virkamiehille, lapsille tarkoitettujen hoito- ja pidätyslaitosten henkilöstölle, opettajille, terveydenhuollon ammattilaisille, sosiaalityöntekijöille ja paikallisille johtajille. Lisäksi komitea kehottaa sopimusvaltioita toteuttamaan suurelle yleisölle suunnattuja tiedotuskampanjoita.

42. Kansainvälinen apu. Komitea tunnustaa, että monilla sopimusvaltioilla on rajalliset voimavarat toteuttaa tässä yleiskommentissa esitetyt kattavat toimet ja suosittelee, että avunantajatahot, kuten Maailmanpankki, muut Yhdistyneiden kansakuntien elimet ja kahdenvälisen avun antajat, tukisivat taloudellisesti ja teknisesti varhaislapsuuteen liittyviä kehittämisohjelmia. Tämän tulisi olla yksi niiden päätavoitteista, kun ne tukevat kestävästä kehityksestä kansainvälistä apua vastaanottavissa maissa. Tehokas kansainvälinen yhteistyö voi myös vahvistaa varhaislapsuuteen liittyviä valmiuksia politiikkojen ja ohjelmien kehittämisen, tutkimuksen ja ammatillisen koulutuksen osalta.

43. Katse eteenpäin. Komitea kehottaa kaikkia sopimusvaltioita, hallitustenvälisiä järjestöjä, kansalaisjärjestöjä, tutkijoita, ammatillisia ryhmiä ja ruohonjuuritason yhteisöjä tukemaan edelleen lasten oikeuksiin keskittyvien riippumattomien instituutioiden perustamista ja edistämään jatkuvaa korkean tason poliittista vuoropuhelua ja tutkimusta kansainvälisellä, kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla laadukkaasti varhaislapsuuden keskeisestä merkityksestä.

Huomautukset

¹ Katso G. Lansdown, *The Evolving Capacities of the Child* (Firenze: UNICEF Innocenti-tutkimuskeskus, 2005).

² Katso Maailman terveysjärjestön imeväisten ja pikkulasten ruokintaa koskeva maailmanlaajuinen strategia, 2003.